

TATAR BİLMECELERİNDEKİ ARAPÇA, FARŞÇA VE RUSÇA ALINTILAR ÜZERİNE

Caner Kerimoğlu*

Özet

Bilmeceler halk kültürünün en önemli öğelerinden biridir. Diğer halk edebiyatı ürünü gibi komşuluk ilişkilerini gösteren ipuçlarına sahiptir. Bu çalışma Tatar bilmecelerindeki alıntı öğelerle ilgilenecek; Arapça, Farsça ve Rusça alıntıları ses bilgisi ve anlam çerçeveleri bakımından ele alacaktır. Çalışmada bu üç dile ait toplam 482 adet alıntı öğeye yer verilecektir. Bunların dillere göre sayısı şu şekildedir: Arapça 250 (%52) Farsça 101 (%21) Rusça 131 (%27).

Anahtar kelimeler: Tatar, bilmeceler, ödünçleme, alıntı, halk edebiyatı.

Abstract

Riddles are one of the most important elements of folk culture. They have many clues showing neighborhood relations, such as other folk literature products. This study deals with borrowed elements in Tatar riddles and borrowings from Arabic, Persian and Russian are studied according to their phonetic and semantic properties. In this study, totally 482 borrowed elements are evaluated. The distribution of borrowings are as follows: Arabic 250 (%52), Farsça 101 (%21), Russian 131 (%27).

Keywords: Tatar, riddles, borrowing, loanword, folk literature..

GİRİŞ

Bilmece Ve Tatar Bilmeceleri

Bilmeceler diğer halk edebiyatı ürünleri gibi içinde doğdukları toplumun hayata bakışını yansıtan ürünlerdir. Doğalarında bulunan “gizleyerek anlatma” özelliği, dilin farklı kullanımlarını doğurmakta; bu farklı kullanımlar da dil araştırmacıları için önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bilmecelerin şiirsel yapıları, mecazlı söyleyişlere dayanmaları edebiyat incelemeleri için de dikkate değer veriler sunmaktadır.

Çalışmamızın konusu olan Tatar bilmeceleri de dil ve edebiyat incelemeleri için oldukça zengin bir malzeme barındırmaktadır. Tatar kültürünün farklı alanlarının yansımalarını bu bilmecelerde bulmak mümkündür. Tatarlar bilmece için “Tabışmak” kelimesini kullanırlar. Bir fiil ismi olan kelimenin kökü, bulmak anlamına gelen “tap-” fiilidir. Gizleneni

---

* Yard. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü
Buca-İzmir. canerkerimoglu@yahoo.com

bulmak temelinde kurulan bilmecelerin tap- "bulmak" fiilinin kullanılarak adlandırılması diğer Türk lehçelerinde de gördüğümüz bir durumdur:

Azerbaycan Türkçesi: Bilmecce, Tapmaca, Başkurt Türkçesi: Yomak, Tabışmak, Kazak Türkçesi: Jumbak, Kırgız Türkçesi: Tabışmak, Özbek Türkçesi: Tapişmak, Türkmen Türkçesi: Matal, Tapmaça, Yeni Uygur Türkçesi: Tepişmak.

N. İsenbet Tatar bilmecelerinin gelişiminde cıruvçı, cırav ve akın adlarıyla anılan halk şairlerinin önemli payı olduğunu, bu şairlerin daha önce "yomak" olarak adlandırılan bilmeceleri bir sihir ve büyü aracı olarak söyleyen şamanlardan aldıkları geleneği geliştirdiklerini ve Tatar bilmecelerinin zenginleşmesinde büyük pay sahibi olduklarını belirtir¹. Tatar bilmeceleri doğa, din, dil, edebiyat, ticaret, tarım, teknolojik aletler gibi farklı alanlarla ilgili öğeleri konu edinmiş; yeni araç ve kavramlarla da genişletilerek Tatar toplumunun yaşamındaki değişim ve gelişmelerin izlenebileceği bir tür hâlini almıştır.

Tarih boyunca birlikte yaşamış toplulukların bu yakınlıklarını en iyi yansıtan araçlardan biri de dildir. Dile yansıyan her türlü alış veriş bugün bizler için vazgeçilmez birer kaynaktır. Tatar bilmecelerinde de komşuluk ilişkilerini gösteren önemli öğelere rastlamak mümkündür. Biz bu ilişkileri alıntı kelimeler üzerinden izlemeye çalışacağız.

Alıntı kavramı

Başka bir dilden öge alma olarak tanımlanan bu kavram dilciliğimizde alıntı, aktarım, ödünçleme vb. adlarla karşılanmıştır. Her sosyal ürün gibi dil de "öteki"lerle temas hâlinindedir. Konuşurlarının ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşen alış verişler dilleri homojen yapılar olmaktan çıkararak tarihteki bilgilenmelerin takibi için de önemli bir kaynak ve tarihi dilbilim çalışmalarını da daha ilgi çekici bir uğraş haline getirmektedir.² Bugün alıntılarının bir dil için ne anlam ifade ettiği farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Alıntılarının dillerdeki zenginlik ve yeniliklerin kaynağı olabileceğini ifade edenler olduğu gibi³, alıntılamanın bir dilin başka bir dili öldürebileceğini savunanlar da vardır.⁴

¹ N. İsenbet, *Tatar Halık Tabışmakları*, Tat. Kit. Neş., Kazan, 2007, s. 29-33

² B. Joseph - R. Janda, *Handbook of Historical Linguistics*, Blackwell Publishing Malden-Oxford-Berlin, 2003, s. 232

³ M. Aronoff. - J. Rees-Miller (ed), *The Handbook of Linguistics*. Blackwell Publishing. Blackwell Reference Online. <http://www.blackwellreference.com>, 2002, s. 11

⁴ R. L. Trask, *Key Concepts in Language and Linguistics*. London: Routledge, 1999, s. 101. Dil ölümünde alıntılarının önemli bir belirti olduğunu belirten D. Crystal bu sürecin hâkim dilin etkilediği dili fakirleştirmesi ve bazen de öldürmesi sonucunu doğurduğunu ifade eder (D. Crystal, *Dillerin Katli* (çev G. Cansız), Profil Yay, İstanbul, 2007, s. 36)

Bir dil başka bir dilden neden öge alır sorusuna verilegelen cevap “ihtiyaç ve prestij” olmuştur.⁵ Alıntıların üç etkiyle ortaya çıktığı bilinmektedir:

1. Altkatman etkisi (substratum): Yöneten-yönetilen ilişkisi çerçevesinde yönetilenlerin yönetenleri etkilemesi sonucu ortaya çıkan ve daha çok bilgiye dayalı olan alıntılar altkatman etkisi içerisinde değerlendirilir.

2. Yankatman etkisi (adstratum): Kültürel ve dilbilimsel sınırlar yoluyla, herhangi bir yönetim bağı olmaksızın gerçekleşen etkilerdir.

3. Üstkatman etkisi (superstratum): Yönetenlerin yönetilenleri etkilemesi sonucu ortaya çıkan üstkatman etkisi yalnızca bilgi-ihtiyaç alıntılarının değil, prestij alıntılarının da doğmasına neden olur.⁶

Yönetim ilişkisi yönetenin yönetilene hem bilgi hem de prestij alıntıları vermesini sağlarken bu ilişki çerçevesinde, yönetilen çoklukla yalnızca bilgiye dayalı öğeleri verebilmektedir. İki dilliliğin (bilingualism) ve çok dilliliğin (multilingualism) olduğu bölgelerde alış verişler çok daha çabuk ve fazla sayıda olmakta ve mesela Balkan bölgesi gibi çok dilli bölgelerde neredeyse ortak bir söz varlığı ortaya çıkabilmektedir⁷. Ancak tarihteki komşuluk ilişkisi bugün yerini farklı araçlara bırakmış, özellikle iletişim teknolojisi ve turizm alıntılarının hızını ve sayısını artırmıştır.⁸

Alıntılarının genellikle sözlük öğeleri olduğu, seslerin ve gramatik yapıların alıntılanmasının daha zor olduğu dilcilerce sıklıkla ifade edilir. Özellikle isimlerin alıntılanmaya en uygun birimler olarak değerlendirildiği görülmektedir⁹. Ancak ses, ses bilgisi kuralları, morfolojik ve sentaktik öğeler ve hatta cümle yapıları da dil etkileşimi sonucu başka bir dil tarafından alınabilir¹⁰.

Dillerin alıntılar karşısında uyguladığı belli başlı iki yöntem, uyarılama (adaptation) ve kabul etme (adoption)dir¹¹. Bu yöntemlerin seçilmesinde verici dille olan tanışıklığın derecesi önemlidir. Tanışıklığın yüksek olduğu

⁵ R. L. Trask, age, s. 100; A. Radford,(vd), *Linguistics: An Introduction*, Cambridge UP 1999, Cambridge, s.225

⁶ K. Malmkjær, (ed.), *The Linguistics Encyclopedia*, Routledge, London & New York, 2002, s. 239 ; G. Karaağaç, *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2002, s. 97-98

⁷ M. Aronoff, age, s. 11

⁸ H. Bussmann, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (çev. G. Trauth-K. Kazzazi), Routledge, London, 2006, s. 139

⁹ E. Haugen, “The Analysis of Linguistic Borrowing”. *Language*. 26. C., No. 2 Apr. - Jun., 1950, s. 224; P. Strazny (ed), *Encyclopedia of Linguistics*, 2 C., Fitzroy Dearborn, New York, 2005, s. 621; L. Johanson, *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (çev. N. Demir), TDK Yayınları, Ankara, 2007, s. 51; D. Crystal, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Blackwell Publish, Oxford, 2008, s. 58

¹⁰ R. L. Trask, age, s. 101; L. Johanson, age, s. 51; L. Campbell, – M. J. Mixco (ed.), *A Glossary of Historical Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh Uni. Pres, 2007, s. 25-26

¹¹ P. Strazny, age, s. 621

durumlarda alınan kelime fazla değiştirilmeden kabul edilir ve *ödünç kelime* (loan word) olarak adlandırılır, Moğ. seregün “serin; taze” > Tü. serin. Tanışıklığın az olduğu durumlarda kelime alıcı dilin yapısına göre uyarlanır. Bu şekilde alınan kelimelere de *melez kelime* (hybrid word) adı verilir, örn Far. nardubân > Tü. merdiven. Üçüncü bir alıntı şekli de *anlam aktarması* (calque / loan translation)’dır. Bir tür uyarlama olarak da değerlendirebileceğimiz bu durumda yeni bilgilenmeler için eldeki malzeme kullanılır, fakat bilgi yenidir, Alm. eisberg > Tü. buz dağı¹².

Alıntı kavramından kısaca bahsettikten sonra çalışmada takip ettiğimiz metod hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Yöntem

Bu incelemede N. İsenbet’in “Tatar Halık Tabışmakları” adlı eserinde yer alan bilmeceler taranmış; Arapça, Farsça ve Rusça alıntılarının belirlenmesine çalışılmıştır. N. İsenbet’in eserinde 4170 adet bilmece yer almaktadır. Bu çalışmada bir bilmecenin farklı varyantlarına da yer verilmiş ve her bir varyant farklı bir numara ile numaralandırılmıştır. Biz alıntıları değerlendirirken farklı varyantlardaki alıntıları da listemize dahil ettik. Bu şekilde bir alıntının farklı şekilleri de sınıflamaya girmiş oldu. Mesela Ar. Fâtıma kelimesinin iki farklı şekli de (Fatıyma-Fatıma) listede yer aldı. Bilmecelerin cevapları da taranmış, yalnızca metinlerdeki değil, cevaplardaki alıntılar da listeye dahil edilmiştir.

Alıntılardan söz ederken bazı noktaların tespiti oldukça güçtür. X dilinde görülen Y diline ait bir kelimenin her zaman Y dilinden doğrudan alındığını iddia etmek doğru değildir. Bu anlamda Tatar bilmecelerinde geçen Farsça bir kelimenin Arapça ya da başka bir dil yoluyla da Tatar Türkçesine geçebileceği rahatlıkla söylenebilir. Biz çalışmamızda özellikle Arapça ve Farsça kelimelerde bu tür bir “öğreten dil” incelemesine gitmeden kelimenin kökenine göre bir sınıflandırma yapmaya çalıştık. Rusça kökenli olarak kabul ettiğimiz pek çok kelime diğer Batı dillerinde de kullanılmaktadır. Ses yapısı bakımından Rusçalaştırılan ve bu dil yoluyla alınan kelimeleri Rusça başlığı altında değerlendirdik.

Kelimeleri ilk olarak dillere göre sınıflandırdık. Farklı dillerden alınan kelimelerle kurulan birleşik kelimeleri ilk kelimenin ait olduğu dile göre sınıflandırıp birleşimin öğelerinin hangi dillere ait olduğunu da belirttik. İlk öge alıntı değilse kelimeyi ikinci ögenin ait olduğu dilin listesine dahil ettik.¹³ Daha sonra alıntıları ses bilgisi bakımından geçirdikleri değişiklikler

---

¹² G. Karaağaç, age, s. 106

¹³ Çalışmamızda mümkün olduğunca kökeni üzerinde tartışma olmayan kelimeleri sınıflandırmaya çalıştık. Hangi dile ait olduğu konusunda farklı görüşler olan kelimeleri liste dışı bıraktık.

yönünden inceledik. Her değişim için belirlediğimiz örnekleri (en fazla 3 adet) de verdik. Üçüncü ve son bölümde alıntıları alanlara göre sıraladık.

İNCELEME

Alıntıların dillere göre sınıflandırılması

Arapça alıntılar

Adem-Âdem "adam, insan"	Ahak<'Akîk "değerli bir taş"	Ahır<Âhir "son, en sonunda"	Alla<Allah	Alka<Halka "küpe"	Akil<'Akl
Aşk<'İşk-'Aşk	Aşhabad<Aş kâbâd "yer adı"	Atlas<Aynı, "bir tür kumaş"	Azamat<'Azamet "büyüklik"	Bedri<Aynı, "erkek adı"	Behes<Bahs "sohbet, konuşma"
Bela<Belâ	Bılbıl<Bülbül "bir kuş türü"	Bi<Aynı "bir harf"	Bikmöhemmet<Tat + Ar. Bik + Muhammed "erkek adı"	Bikmemet<Tat + Ar. Bik + Muhammed "erkek adı"	Bismilla<Bismillâh
Caniy<Cânî	Cavap<Cevâb	Cebraîl<Cebrâ'îl "bir melek adı"	Cehennem<Aynı	Cemile<Cemîle "kadın adı"	Cerehet<Cîrâhat "yara, irin"
Cevher<Aynı	Cénaza<Cenâze	Comag<Cum'a "perşembe ile cumartesi arasındaki gün"	Cömle<Cümle	Deva<Devâ	Defter<Aynı
Devlet<Aynı	Divan<Dîvân	Dönya<Dunyâ	Ebediy<Ebedî	Egza<A'zâ "organ"	Ehiret<Âhiret
Ehvel<Ahvâl	Ekiyet<Hikâyet	Elif<Elif	Eliflem<Eliflâm	Emma<Ammâ	Ender<Aynı
Eptrahman<Abdurrahmân "erkek adı"	Eves<Heves	Evvel<Aynı	Farız<Farz	Feshétdin<Feshüddîn "erkek adı"	Fatıma<Fâtıma "kadın adı"
Fatıyma<Fâtıma	Fayda<Fâ'id e	Fekıyr<Fakır	Felen<Fulân	Figıl<Fî'l	Fil<Fîl
Gabdélgaffar<Abdülgaffâr "erkek adı"	Gabdélmelik<Abdümelik	Gabdélvahhap<Abdülvehhâb "erkek adı"	Gabdélvehap<Abdülvehhâb	Gacep<'Aceb	Gadet<'Âdet
Gadél<'Âdil	Galamet<'Alâmet	Gali<'Alî	Gam<Gamm	Ganber<'Anber "güzel kokulu madde"	Gaptérahman<Abdurrahmân
Garep<'Arab	Garip<Garîb	Gasker<'Asker	Gayın<Aynı "bir harf"	Gayret<Aynı	Gazrail<'Azrâ'îl "bir melek adı"
Gerez<Garaz	Gél<Külfî "hep, daima"	Gı<Aynı "bir harf"	Gıylém<'İlm	Gıylman<Gılmân	Gomér<'Ömr
Goréf<'Örf	Hac<Hacc	Hak<Hakk, "Hak, Tanrı, hukuk"	Halayık<Halâyık	Halık<Halk	Haram<Harâm
Hasiyet<Hâsiyyet "değer, fayda"	Hat<Hatt	Hava<Hevâ	Hayvan<Hayvân	Heber<Haber	Hediçe<Hadîce "kadın adı"
Hekim<Hakîm	Hel<Hâl	Helak<Helâk	Helaket<Helâket	Helel<Halâl	Hemmet<Himmet

Heréf<Harf	Het<Hatt (hetlé)"kadar"	Hesembek<Ar. + Tat. Hasan + Bek "erkek adı"	Hetér<Hâtir "hatır, hatırat"	Hetfe<Katife "kadife"	Hevéf<Havf "korku"
Heyér<Hayr	Heyle<Hfile	Heyran<Hayrân	Hezér<Hâzır	Hezine<Hazîne	Hézmét<Hidmet
Hisâb<Aynı	Hösnéttin<H üsnüddîn "erkek adı"	Hürmet<Hurm et	İbniy<İbnî "oğul"	İbrahim<İbrah îm "kadın adı"	İsep<Hisâb
İsém<İsm	Kabér<Kabır	Kader<Kadr	Kaher<Kahr	Kala<Kal'a "kale, şehir"	Kalem<Kalem
Kamile<Kâmile "kadın adı"	Karta<Harîta	Kasida<Kaside	Katıyfa<Katife "kadife"	Kefén<Kefen	Kesép<Kesb "kesb, kazanç, iş"
Keyéf<Keyf	Kıyamet<Kıy âmet	Kıymet<Kıyme t	Kitap<Kitâb	Kodret<Kudret	Kor'en<Kur'an
Korban<Kurbân	Korbanbike <Ar. + Tat. Kurbân + bike "kadın adı"	Kotbéttin<Kut büddîn "erkek adı"	Kotup<Kutb	Kuvet<Kuvvet	Lekin<Lâkin
Magsum<Ma'sûm	Mal<Mâl	Manara<Menâre "minare"	Meçét<Mescîd	Medrese<Aynı	Mehmüt<Mahmûd
Mekal<Makâl "söz, deyiş"	Mektep<Me kteb	Melihe<Melîha "kadın adı"	Memleket<Aynı	Mercen<Mercân	Mergube<Mergûbe "kadın adı"
Merhüm<Merhûm	Mertebe<Ay nı	Mesele<Mes'el e	Meyét<Meyyit "ölü"	Mezin<Mü'ezzi n	Méskén<Miskîn
Mısır<Mısır "ülke adı"	Mim<Aynı "bir harf"	Minnet<Aynı	Mohtar<Muhtâr	Mokıym<Mukîm	Mosafir<Musâfir
Mostafa<Mustaf â "erkek adı"	Möfti<Müftî	Möhemmediye <Muhammediy ye	Mölék<Mulk "mülk"	Mölk<Mulk	Mulla<Mevlâ-Mevlânâ
Muvâfik<Muvâfik	Necmi<Nec mî "erkek adı"	Nefis<Nefs	Nefs<Aynı	Nesél<Nesl	Nebet<Aynı
Nigmet<Ni'met	Niyet<Nıyye t	Non<Nun "bir harf"	Nökte<Nukta "nokta"	Nuh<Nüh	Nur<Nûr
Rabb<Aynı	Ramazân<Ramazân	Rehet<Rahat	Rehmet<Rahmet	Rehmetulla<R ahmetullâh "erkek adı"	Rehmi<Rahmî "erkek adı"
Resém<Resm	Rıza<Rızâ	Röhset<Ruhsât	Sadriy<Sadrfî "erkek adı"	Safa<Safâ'	Sahra<Sahrâ'
Salamet<Selâmet	Samavat<Se mâvat "gökler"	Savap<Sevâb	Sefer<Aynı	Segat<Sa'at	Selam<Selâm
Selihe<Sâliha "kadın adı"	Selime<Aynı	Seyébtattâl<Se yyitbattâl "erkek adı"	Seyran<Seyrân	Sér<Sırr	Sihér<Sıhr
Soltan<Sultân	Söbhanalla< Sübhânallâh	Söleyman<Sül eymân "erkek adı"	Sönnét<Sünnet	Sufiy<Süfî	Suret<Sûret
Süre<Sûre	Şaban<Şa'bân "ay, erkek adı"	Şagıyr<Şâ'ir	Şam<Aynı "Suriye başkenti"	Şart<Aynı	Şaytan<Şeytân

Tatar Bilmecelerindeki Alıntılar

Şem<Şem' "mum"	Şemdel<Ar.+ Far. Şem'+dân "şamdan"	Şep<Şâbb "geç"	Şeref<Aymı	Şevle<Şu'le	Şik<Şekk "şüphe"
Şikél<Şekl (şikéllé) "şekil (gibi)"	Şöğil<Şugl "iş, güç"	Tabut<Tâbût	Tac<Tâc	Takıya<Takiyye	Teésir<Te'sîr
Tegam<Ta'âm	Tekdim<Takdîm	Temam<Tamâm	Tılsım<Tılsım	Tufan<Tûfân	Usman<smân
Vakt<Vakt	Vakıyga<âki'a	Vasiyet<Vasiyyet	Vegde<Va'de	Veli<Veli "erkek adı"	Vezir<Vezi'r
Zaman<Zamân	Zarar<Zarâr	Zegfêren<Za'ferân "safran"	Zehmet<Zahmet	Zihén<Zihn	Zembil<Zinbil
Zerre<Zerre	Zirat<Ziyârât "mezarlık"	Zöleyha<Züleyhâ "kadın adı"	Zöhre<Zühre "çoban yıldızı, Venüs"		

Farsça alıntılar

Ambar<Anbâr	Astar<Aster "kumaşın altına konan ince bez"	Avaz<Avâz "ses,nida"	Atna<Adîne "haftanın 5 günü, Cuma"	Bagırem<Bâg-ı irem	Bakça<Bâğçe
Bazar<Bâzâr	Beha<Bahâ "kıymet değer"	Behét<Baht	Biçara<Biçâre	Can<Cân	Canvar<Cânâver
Cefét<Cuft	Cihan<Cihân	Çarşav<Çâderşeb	Çişme<Çeşme	Dane<Dâne	Derya<Deryâ
Destegöl<Destegül	Dev<Dîv	Divana<Dîvâne	Doşman<Duşmân	Dus<Dûst	Dust<Dûst
Efsün<Efsûn	Eger<Aymı	Farman<Fermân	Ferêste<Firişte	Feyrûze<Pîrûze	Göl<Gül
Gerebe<Kehribâ	Gevherşat<Gevherşat "kadın adı"	Gölbahar<Gülbahar "kadın adı"	Gölreyhan<Far.+ Ar. Gül+reyhan "kadın adı"	Gölşat<Gülşat	Haman<Hemân
Hem<Hem	Her<Her	Hiç<Hiç	Heste<Haste	Hezeran<Hezârân "bin"	Hoday<Hudâ
Höner<Huner	Huca<Hvâce	Hur<Hvar "değersiz, önemsiz"	İncir<Encîr	Kase<Kâse	Kegaz<Kâgaz
Kelle<Kelle	Kervan<Kârân	Kése<Kîse "kese"	Mive<Mîve "meyve"	Morza<Mîrzâtür "bir tür soyluluk sanı."	Möhér<Muhr "mühür"
Naçar<Nâçâr	Namaz<Namâz	Nar<Nâr	Naz<Nâz	Nezék<Nâzuk "nazik"	Néft<Neft
Osta<Ustâd	Palvan<Pehl evân	Padişa<Pâdşâh	Palas<Palâs "bir tür kumaş"	Patşa<Pâdşâh	Pehlêvan<Pehlevân
Pehlûvan<Pehlûvân	Peké<Far+Ar. Pâk+î "ustura, bıçak"	Periy<Perî	Pervana<Pervâne	Peyda<Peydâ	Pél<Pil "ökçe, topuk, çadırı tutturmada kullanılan küçük ağaç parçaları"

Piyala<Piyâle "kadeh"	Pulat<Pûlâd "çelik"	Putâ<Pota "kemer"	Ristan<Restegân "hür, özgür olanlar"	Sad<Aynı "yüz"	Satrac<Sadrenc "satranç"
Server<Aynı "erkek adı"	Sevdeger<Sû dâger "tüccar"	Sérke<Sirke	Şakért<Şâkird	Şalkan<Şelgâm "şalgam"	Şehir<Şehr
Şel<Şâl	Şiker<Şeker	Şulpa<Şôrbâ "çorba"	Tahrân<Aynı "İran başkenti"	Takta<Tahte	Tehét<Taht
Tem<Dem "tat, lezzet"	Temeké<Ta makı "tütün, duman"	Tereze<Deriçe "pencere"	Tiz<Tîz "çabuk"	Tôhém<Tuhm "tohum"	Üner<Huner
Veyran<Virân	Yumart<Civ ânmerd	Zifa<Ziba "süslü, gösterişli"	Zirek<Zîrek "zeki, akıllı"	Zur<Zûr "kuvvet, cebir"	

Rusça alıntılar

Abajur<Aynı "abajur"	Andriyan<A ynı "erkek adı"	Antun<Anton "erkek adı"	Atom<Aynı "atom"	Avtomaşına<A ynı "otomobil"	Avtomobil<Aynı "otomobil"
Baz<Aynı "çukur"	Berhét<Barh at "kadife"	Bit<Véd "elbette"	Boriç<Péréts "biber"	Brat<Aynı "erkek kardeş, birader"	Burzay<Borzaya "tazi"
Bürene<Brevno "tomruk"	Çirat<Oçéré d "kuyruk, saç örgüsü"	Dékabr<Aynı "aralık ayı"	Duga<Aynı "boyunduruk, kavis, yay"	E<A "ama, lakin, ise"	Eleksey<Aleksey "erkek adı"
Endriy<Andriy "erkek adı"	Éléktr<Aynı "elektrik"	Ékran<Aynı "ekran, perde"	Étaj<Aynı, "kat, raf"	Étajerka<Aynı "raflı dolap, etajer"	Fa<Aynı "bir nota"
Fatir<Kvatira "daire"	Févrâl<Aynı "şubat ayı"	Fibrâl<Févrâl "şubat ayı"	Fotoapparat<Aynı "fotoğraf makinesi"	Fotoresém<Ru s. +Ar. foto+resm "fotoğraf"	Garmun<Garmon "armonika"
Général<Aynı "general"	Gér<Giryé "saat topu, vezin, kantar taşı"	Géografiya<Aynı "coğrafya"	Giynvar<Yanvar "ocak ayı"	Globus<Aynı "yer küresi"	Gospoja<Aynı "bayan, hanımefendi"
Gömbe<Gunba "mantar"	Gubérnskiy< Aynı "vilayet"	Gürneçe<Gorni tsa "evin bir bölümü"	İban<İvan "erkek adı"	Jandar<Jandar m "jadarma"	Kaléndar<Aynı "takvim"
Kamzul<Kamzol "yelek, gömlek"	Kapitan<Aynı "yüzbaşı"	Karavat<Krova t "yatak"	Katorjan<Aynı "kürek, kürek mahkumu"	Kerniz<Karniz "korniş"	Kélet<Kladovaya "ambar"
Kérosin<Aynı "gaz yağı, petrol"	Kolhoz<Aynı "köylülerin ortak tarım işletmesi"	Kompas<Aynı "pusula"	Korab<Korabl "gemi"	Kreşén<Kresty an "Hristiyan"	Kréstyan<Aynı "Hristiyan"
Krik<Aynı "bağır, çağırma"	Krokodil<Aynı "timsah"	Kukuruz<Aynı "mısır"	Leningrad<Aynı "bir şehir adı"	Lampa<Aynı "lamba"	Levke<Lavka "buhar banyosu"
Malay<Maloy "genç"	Marca<Mari ya "kadın adı"	Mariy<Aynı "kadın adı"	Mart<Aynı "mart ayı"	Maşına<Aynı "makine"	Matça<Matitsa "kiriş, direk"

Tatar Bilmecelerindeki Alıntılar

Mek<Mak "gelincik"	Meskev<Moskva "Moskova"	Metre<Métr	Metriy<Métr	Méja<Aynı "tarla"	Métr<Aynı "metre"
Miç<Péç "fırın"	Miçke<Boçka "fiçi"	Mikrofon<Aynı "mikrofon"	Million<Aynı "milyon"	Minut<Minuta "dakika"	Möşék<Mışny "fare"
Munça<Movinitsa "banyo"	Mük<Moh "yosun"	Östel<Stol "masa"	Par<Aynı "çift"	Paraşyut<Aynı "paraşüt"	Parikmahér<Aynı "berber"
Parohod<Aynı "vapur"	Parovoz<Aynı lokomotif	Patéfon<Aynı "gramafon"	Pétérbur<Petersburg "bir şehir adı"	Piçet<Péçat "mühür"	Poézd<Aynı "tren katar"
Postav<Polstina, polst "kumaş"	Pot<Pud "ağırlık birimi"	Prokuror<Aynı "savcı"	Pumala<Pomélo "firça"	Radio<Aynı	Radioalgiç<Rus. + Tat. Radio+algiç
Reşetke<Reşetka "parmaklık"	Ret<Ryed "sıra"	Salam<Soloma "saman"	Samavır<Samovar "semaver"	Samar<Aynı "yer adı"	Sarafan<Aynı "Rus kadınlarının milli giyimi"
Şçét<Aynı "hesap"	Sitsı<Sitéts "basma"	Sol<Aynı "bir nota"	Soldat<Aynı "asker"	SSSR<Aynı "SSCB"	Stakan<Aynı "bardak"
Sténa<Aynı "duvar"	Şar<Şar "küre"	Şarf<Aynı "boyun atkısı"	Şinél<Aynı "kaput, palto"	Şkaf<Aynı "dolap"	Tarantas<Aynı "bir tür at arabası"
Tank<Aynı	Taras<Aynı "erkek adı"	Telinke<Tarilka "tabak, el ayası"	Télégramm<Aynı "telgraf"	Télévizor<Aynı "televizyon"	Tpru<Tpru "oha, dur"
Traktor<Aynı "traktör"	Trubka<Aynı "küçük boru"	Tuflıy<Tuflıye "iskarpın"	Urıs<Russkiy	Vaçiliy<Vasilıy "erkek adı"	Vélosiped<Aynı "bisiklet"
Yefim<Aynı "erkek adı"	Zakon<Aynı "kanun yasa"	Zavod<Aynı "fabrika"	Zontik<Aynı "şemsiye"	Zvonok<Aynı "zil, çingırak"	

Ruşçaya benzetilerek söylenenler

Bilmecelerde Ruşçanın ses yapısına benzetilerek söylenen kelimeler de vardır. Bu bilmecelerden birkaçını aktarıyoruz:

"Zırr, zırr, zırrıy ketek, zırrıy ketek,

Zi masteriy ketek;

Malinkiy ketek."

"Célt - célt céltékiy,

Céltékiy de méltékiy,

Epeçtékiy, peçtékiy,

Eçté kece, çıktı buran, eçé cil;

Şilt - milt."

N. İsenbet cevabı "değirmen" olan bu bilmecelerdeki "meltekiy", "masteriy", "ketek" vb söyleyişleri Kazan alındıktan sonra değirmencilik işinin Rusların eline geçmesi sonucu değirmen işini yapan Tatarların Ruşça konuşmaya mecbur bırakılmalarına bağlar. (İsenbet 1970: 154)

ALINTILARDAKI SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Ses Bilgisi Bakımından Değişikliğine Uđrayanlar

Ünlülerde Düşme

Arapça

İ: katîfe > hetfe, harita > karta

U: abdurrahman > eprahman

Û: mü'ezzin > mezin

Farsça

E: pehlevân > palvan

İ: âdîne > atna, pâdişâh > patşa

Rusça

A: minuta > minut, kvatira > fatir, borzaya > burzay

É: sitéts > sitsı

İ: matitsa > matça

O: oçéréd > çirat

Ünsüzlerde Düşme

Arapça

H: Allah > Alla, heves > eves, hesâb > isep

S: mescîd > meçét

V: kuvvet > kuvet

Y: meyyit > meyét, niyyet > niyet, takıyya > takıya

Z: mü'ezzin > mezin

Farsça

G: restegân > ristan

H: huner > üner, pehlevân > palvan, kehrübâ > gerebe

T: dûst > dus

Rusça

G: Pétérburg > Pétérbur

K: kvatira > fatir

L: korabl > korab

M: jardarm > jandar
Y: ryed > ret

Ünlülerde Türeme

Arapça

E: bahs > behes, kahr > kaher
I: kutb > kotıp, farz > farız, vakt > vakıt
É: harf > heréf, mulk > mölék, resm > resém

Farsça

E: şeh̄r > şehir
É: taht > tehét, cuft > cefét, baht > behét

Rusça

E: métr > metre
I: sitéts > sitsı
Ü: brevno > bürene

Ünsüzlerde Türeme

Arapça

V: şu'le > şevle
Y: cânî > caniy, fakîr > fakıyr, mukîm > mokıym

Farsça

Y: hudâ > hoday, perî > periy, vîrân > veyran

Ünlülerde Değişme

Arapça

A > E: bahs > behes, Mahmût > Mehmût., fakîr > fekıyr
A > İ: hikâyet > ekiyet
E > A: cenâze > cénaza, selâmet > salamet, sevâb > savap
E > İ: şekl > şikél, şekk > şik
E > É: cenâze > cénaza, za'ferân > zegféren
I > É: sırr > sér, hâzır > hezér
I > İ: Fâtıma > Fatıma

İ > A: akîk > ahak
İ > E: himmet > hemmet, zinbîl > zembîl
İ > É: âdil > gadél, mescîd > meçét, meyyit > meyét
İ > I: âhir > ahır, 'ilm > gıylém
O > O: 'ömr > gomér, 'örf > goréf.
O > U: 'osmân > 'usmân
U > E: şu'le > şevle
U > O: kudret > kodret, kurbân > korban, muhtâr > mohtâr
U > Ö: Muhammed > Möhemmet, ruhsât > röhset, şugl > şögél
U > Ü: merhûm > merhüm, sûre > süre, Mahmûd > Mehmüt
Ü > É: küll > gél
Ü > I: bülbül > bılbıl
Ü > Ö: cümle > cömle, sünnet > sönnet, Zühre > Zöhre

Farsça

A > E: bahâ > beha, kâgaz > kegaz, nâzuk > nezék
E > A: biçâre > biçara, fermân > farman, bagçe > bakça
E > É: nefte > néft
E > İ: çeşme > çişme, encîr > incir, restegân > ristan
İ > E: vîrân > veyran, pîrûze > feyrüze, firişte > feréşte
İ > É: firişte > feréşte, şâkird > şakért
İ > O: mirza > morza
O > U: şôrbâ > şulpa
U > O: hudâ > hoday, ustâd > osta, duşmân > doşman
U > Ö: huner > höner, tuhm > töhém
U > É: nâzuk > nezék
Ü > E: kehrübâ > gerebe
Ü > Ö: gül > göl

Rusça

A > E: karniz > kerniz, péçat > piçet, reşetka > reşetke
A > É: barhat > bérhét
A > I: samovar > samavır
É > A: oçéréd > çirat, pomélo > pumala
É > İ: véd > bit, péçat > piçet, fébral > fibral

- É > O: péréts > borıç
İ > É: girye > gér
O > A: maloy > malay, krovat > karavat, samovar > samavır
O > E: brevno > bürene, Moskva > Meskev
O > U: borzaya > burzay, garmon > garmun, kamzol > kamzul
O > Ü: gornitsa > gürneçe, moh > mük
U > I: Russkiy > Uris
U > Ö: gunba > gömbe

Ünsüzlerde Değişme

Arapça

- B > P: cevâb > cavap, sevâb > savap, kutb > kotıp
C > Ç: mescîd > meçét, hadîce > hediçe
H > K: harita > karta
K > G: küll(i) > gél
K > H: akîk > ahak, katîfe > hetfe
N > M: zenbil > zembil
' > G: a'zâ > egza, 'âdil > gadél, ma'sûm > magsum

Farsça

- B > F: zîbâ > zifa
B > P: şôrba > şulpa
B > V: çârşeb > çarşav, kârbân > karvan
C > Y: civânmerd > yumart
D > T: pâdişâh > patşa, şâkird > şâkért, pûlâd > pulat
G > K: şelgam > şalkan
Ğ > K: bağçe > bakça
H > K: tahte > takta
K > G: kehrübâ > gerebe
M > N: şelgam > şalkan
N > M: anbar > ambar
R > L: şôrbâ > şulpa

Rusça

D > T: oçéréd > çirat, ryed > ret

N > B: gunba > gömbe

P > B: péréts > boriç

P > M: péç > miç

TS > Ç: gornitsa > gürneçe, movinitsa > munça, matitsa > matça

V > B: févral > fibral, véd > bit

V > F: kvatira > fatir

HER HANGİ BİR SES DEĞİŞİMİNE UĞRAMAYANLAR¹⁴

Arapça

Adem	Aşk	Atlas	Bela	Bi	Cehennem
Cemile	Cevher	Deva	Defter	Devlet	Divan
Elif	Ender	Evvel	Fil	Gayın	Gayret
Gı	Harâm	Hayvan	Helâk	Helâket	İbrahim
Kalem	Kamile	Mal	Medrese	Memleket	Mertebe
Mim	Minnet	Necmi	Nefs	Nevbet	Nuh
Nur	Rabb	Ramazan	Safa	Sahra	Sefer
Selam	Selime	Seyran	Suret	Şam	Şart
Şem	Şeref	Tac	Tufan	Veli	Vezir
Zaman	Zarar	Zerre			

Farsça

Avaz	Bagiirem	Bazar	Can	Cihan	Dane
Derya	Dev	Dust	Eger	Gevherşat	Hem
Her	Hiç	Kase	Kelle	Mîve	Naçar
Namaz	Nar	Naz	Palas	Peyda	Sad
Server	Tahran	Tiz	Zirek	Zur	

Rusça

Abajur	Andriyan	Atom	Avtomobil	Avtomaşına	Baz
Brat	Dékabr	Duga	Ékran	Éléktr	Étaj
Étajerka	Fa	Févral	Fotoapparat	Général	Géografiya

¹⁴ Bu bölümde uzun ünlüye kısa ünlüye dönüşen kelimelere de yer verilmiştir.

Tatar Bilmecelerindeki Alıntılar

Globus	Gospoja	Gubérnskiy	Kaléndar	Kapitan	Katorjan
Kérosin	Kréstyan	Krik	Kolhoz	Kompas	Krokodil
Kukuruz	Lampa	Leningrad	Mariy	Mart	Maşına
Méja	Métr	Mikrofon	Million	Mive	Padret
Par	Paraşyut	Parikmahér	Parohod	Parovoz	Patéfon
Póezd	Prokuror	Radio	Radioalgıç	Samar	Sarafan
Sçét	Sol	Soldat	SSSR	Stakan	Sténa
Şar	Şarf	Şinél	Şkaf	Tarantas	Taras
Tank	Télégramm	Télévizor	Tpru	Traktor	Trubka
Vaçiliy	Vélosiped	Yefim	Zavod	Zontik	Zvonok
Zakon					

ALINTILARIN ALANLARA GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Anlamalı kelimeler

Özel Adlar

Arapça

Aşhabad	Bedri	Bikmöhemmet	Bikmemet	Cebrail	Cemile
Eprahman	Feshétdin	Fatima	Fatıyma	Gabdélgaıffar	Gabdélmelik
Gabdélvahhap	Gabdélvehap	Gali	Gaptérahman	Garep	Gazrail
Hediçe	Hesenbek	Hösnéttin	İbniy	İbrahim	Kamile
Korbanbike	Kotbéttin	Mehmüt	Melihe	Mergube	Mısır
Mohtar	Mostafa	Möhemmediye	Necmi	Nuh	Rehmetulla
Rehmi	Sadriy	Selihe	Selime	Seyétbattal	Söbhanalla
Söleyman	Şaban	Şam	Usman	Veli	Zöleyha
Zöhre					

Farsça

Destegöl	Gevherşat	Gölbahar	Gölreyhanı	Gölşat	Server
Tahran					

Rusça

Andriyan	Antun	Endriy	Eleksey	İban	Leningrad
Marca	Mariy	Meskev	Pétérbur	Samar	SSSR
Taras	Uris	Vaçiliy	Yefim		

Doğa (İnsan, Hayvan, Maden, Bitki, Evren vb.) İle İlgili Olanlar **Arapça**

Adem	Ahak	Bılbıl	Dönya	Egza	Fil
Hava	Hayvan	Kotıp	Nur	Sahra	Samavat
Suret	Şevle	Tufan	Zegféren		

Farsça

Avaz	Canvar	Cihan	Derya	Göl	Gerebe
Kelle	Nar	Néft	Pervana	Pulat	Takta

Rusça

Baz	Burzay	Bürene	Globus	Kérosin	Krik
Krokodil	Malay	Mek	Möşék	Mük	Salam

Din, Tasavvuf Ve Diğer Mistik İnanışlar **Arapça**

Alla	Bismilla	Cehennem	Farız	Gıylman	Hac
Hak	Haram	Helel	Kader	Kıyamet	Korban
Kor'en	Manara	Meçét	Mezin	Möfti	Nefis
Nefs	Rabb	Rehmet	Savap	Sér	Sihér
Sönnet	Sufiy	Süre	Şaytan	Takiya	Tılsım

Farsça

Bagiirem	Behét	Can	Dev	Efsün	Feréşte
Hoday	Namaz	Periy			

Rusça

Kreşén	Kréstyan
--------	----------

Eğitim-Bilim-Sanat-Tıp ve Bunlarla İlgili Araçlar

Arapça

Cerehet Defter Gylém Hekim Kalem Kitap
Medrese Mektep Mulla Resém

Farsça

Heste Kegaz Satraç

Rusça

Fa Fotoapparat Fotoresém Garmun Géografiya Sol

Modern Teknoloji ve Bununla İlgili Araçlar

Arapça

Karta

Rusça

Atom Avtomaşına Avtomobil Éléktr Ékran Kompas
Korab Lampa Maşına Mikrofon Paraşyut Parohod
Parovoz Poézd Radio Radioalğıç Tank Tarantas
Telinke Télégramm Télévizor Traktor Vélosiped

Örgütlenme (Devlet, Şehircilik, Yönetim, Ticaret vb..)

Arapça

Devlet Divan Gasker Halık Hisab İsep
Kala Kesép Kıymet Mal Memleket Mölék
Mölk Röhset Sefer Seyran Soltan Vasiyet
Vezir

Farsça

Bazar Beha Farman Kervan Morza Möhér
Padişa Patşa Sevdeger Şeher Tehét

Caner Kerimoğlu

Rusça

Général Gubérnskiy Jandar Kapitan Kolhoz Piçet
Şçét Soldat Zakon Zavod

İş ve Meslekler

Arapça

Halayık Şögil

Farsça

Huca Palvan Pehlévan Pehlüvan Osta Şakért

Rusça

Katorjan Parikmahér Prokuror

Tarım-Yiyecek-İçecek

Arapça

Nigmet Tegam

Farsça

Ambar İncir Mive Sérke Şalkan Şiker
Şulpa Tamakı Tem Töhém

Rusça

Boriç Gömbe Kélet Kukuruz Méja

İnsan Ve Mekan Süslemeleri (Giyim, Kuşam, Koku, Ev Eşya Ve Bölümleri vb..)

Arapça

Alka Atlas Cevher Ganber Hetfe Hezine
Katyfa Mercen Şem Şemdel Tac Zembil

Farsça

Astar Bakça Çarşav Çişme Feyrüze Kase
Kése Palas Peké Pél Pıyala Puta
Şel Tereze

Rusça

Abajur Berhét Çirat Duga Étaj Étajerka
Fatir Gér Gürneçe Kamzul Karavat Kerniz
Levke Matça Miç Miçke Munça Östel
Patéfon Postav Pumala Reşetke Ret Samavır
Sarafan Sitsı Stakan Sténa Şar Şarf
Şinél Şkaf Trubka Tufliy Zontik Zvonok

Toplumsal İlişkiler (İletişim, Akrabalık, Yakınlık, Uzaklık, Saygı, Hitap, Değer, Yolculuk vb..)

Arapça

Behes Cavap Gadet Goréf Heber Hürmet
Minnet Mosafır Selam

Farsça

Doşman Dus Dust

Rusça

Brat Gospoja

Zaman Ve Hayat (Ölüm, Doğum, Günler, Aylar vb)

Arapça

Ahır	Cénaza	Comag	Ebediy	Ehret	Evvel
Gél	Gomér	Hezér	Kabér	Kefén	Merhüm
Meyét	Nesél	Nevbet	Ramazan	Segat	Şep
Tabut	Vakit	Vegde	Zaman	Zirat	

Farsça

Atna Haman Tiz

Rusça

Dékabr Gıynvar Févral Fibral Kaléndar Mart
Minut

Duygu, Düşünce Ve Durum

Arapça

Akıl	Aşk	Ehvel	Eves	Galamet	Gacep
Gam	Gerez	Hel	Hetér	Hevéf	Muvafık
Niyet	Riza	Şart	Şik	Teésir	Tekdim
Vakıyga	Zihén				

Farsça

Divana Naz Peyda Zirek

Nicelik Bildirenler

Arapça

Azamat Ender Mertebe Temam Zerre

Farsça

Cefét Dane Her Hiç Hezeran Sad

Rusça

Metre Metriy Métr Million Par Pot

Dil, Edebiyat Ve Yazı

Arapça

Bi Cömle Ekiyet Elif Eliflem Figl
Gayın Gı Hat Heréf İsem Kasida
Mekal Mim Non Nökte Şagıyr

Diğer Bazı Soyut Kavramlar

Olumsuzluk içeren kavramlar

Arapça

Bela Caniy Garip Helak Helaket Heyle
Kaher Mesele Méskén Zarar Zehmet

Farsça

Biçara Hur Naçar Veyran

Olumluluk içeren kavramlar

Arapça

Deva Fayda Fekıyr Gadél Gayret Hasiyet
Hemmet Heyér Heyran Hézmét Keyéf Kodret
Kuvet Magsum Mokiym Rehet Safa Salamet
Şeref

Farsça

Höner Nezek Ristan Üner Yumart Zifa
Zur

Görevli Kelimeler

Arapça

Emma Felen Hetlé Lekin Şikéllé

Farsça

Eger Hem

Rusça

Bit E Tpru

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tatar bilmecelerindeki Arapça, Farsça ve Rusça alıntıları üç başlık altında inceledik ve bu başlıklarla ilgili verileri yine üç başlıkta değerlendiriyoruz:

Alıntıların dillere göre dağılımı:

Bu üç dile ait toplam 482 adet alıntı tespit ettik. Bu öğelerin dillere göre sayısı ve üç dile ait toplam alıntılar içerisindeki oranı aşağıdaki gibidir:

Arapça: 250 (%52¹⁵)

Farsça: 101 (%21)

Rusça: 131 (%27)

Alıntılardaki ses bilgisi özellikleri:

Ses bilgisi ile ilgili olarak yaptığımız değerlendirme sonucunda Arapça kelimelerin 57'sinin herhangi bir ses değişimine uğramadan kullanıldığını belirledik. Bu sayının Arapça alıntılar içerisindeki oranı %23'tür. Değişikliğe uğramayan Farsça kelimelerin sayısı ise 29'dur. Bu sayı Farsça alıntılar içerisinde %29'luk bir orana denk gelmektedir. Rusça alıntılarının ise 79'u ses değişikliğine uğramamıştır. Bu sayı Rusça kelimeler içerisinde %61'lik bir orana karşılık gelmektedir. Görüldüğü üzere değişikliğe uğramayan alıntılar içerisinde, Rusça kelimelerin oranı Arapça ve Farsçaya göre daha yüksektir. Rusça kelimelerin ses değişikliğine uğramadan alınmasındaki oranın bu denli yüksek olması iki dillilik (bilingualism) ile açıklanabilir. Tatar Türkçesi Türk lehçeleri arasında en çok ve en uzun zaman özellikle söz dağarcığı bakımından Rusçanın etkisinde kalmış Türk lehçesidir¹⁶. Tatarların Rusçayı da öğrenerek iki dilli olarak büyümeleri bu eğilimde önemli bir rol oynamaktadır. Bilindiği gibi alıntılardaki kabul etme (adoption) ve uyarılma (adaptation) oranı verici dille olan tanışıklıkla yakından ilgilidir. Tanınan, bilinen, konuşulan bir dile ait öğeler alınırken olduğu gibi kabul etme eğilimi öne çıkmaktadır. Bu anlamda Rusçadan

---

¹⁵ Çalışmada yüzdelerdeki virgül sonrası sayılar bir üst veya alt sayıya tamamlanarak aktarılmıştır.

¹⁶ H. Süleymanoğlu Yenisoy, *Tarih Boyunca Slav - Türk Dil İlişkileri. Türkçede ve Öteki Türk Lehçelerinde Slav Leksik Unsurları*, TDK Yayınları, Ankara, 1998, s. 102

geçen kelimelerin bu iki dilliliğin de etkisiyle tanıdık öğeler olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Ses değişimleri üç dile ait alıntılarda da en sık görülen ses olayı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle A > E ve E > A değişimleri göze çarpmaktadır: Ar. bahs > behes, sevâb > savap, Far. bahâ > beha, Far. ferman > farman, Rus. karniz > kerniz vb.

Arapça alıntılarda bulunan ayın (') sesi, düzenli olarak g ile karşılanmıştır: Ar. 'ömr > gomér vb.

Uzun ünlü bulunan Arapça ve Farsça kelimelerde y sesinin türediği görülmektedir. Ar. mukîm > mokiym, Far. pîrûze > feyrüze vb.

Alıntıların alanlara göre dağılımı:

Alıntıların alanlara göre dağılımına baktığımızda şu tablo ortaya çıkmaktadır:

	Arapça (250)	Farsça (101)	Rusça (131)	Toplam (482)
Özel adlar	49 (%20)	7 (%7)	16 (%12)	72 (%15)
Doğa	16 (%6)	12 (%12)	12 (%9)	40 (%8)
Din	30 (%12)	9 (%9)	2 (%2)	41 (%8)
Eğitim-Bilim	10 (%4)	3 (%3)	6 (%5)	19 (%4)
Modern Teknoloji	1 (%1)	-	23 (%18)	24 (%5)
Örgütlenme	19 (%8)	11 (%11)	10 (%8)	40 (%8)
İş ve meslekler	2 (%1)	6 (%6)	3 (%2)	11 (%2)
Tarım	2 (%1)	10 (%10)	5 (%4)	17 (%4)
İnsan ve mekan süslemeleri	12 (%5)	14 (%14)	36 (%27)	62 (%13)
Toplumsal ilişkiler	9 (%4)	3 (%3)	2 (%2)	14 (%3)
Zaman-hayat	23 (%9)	3 (%3)	7 (%5)	33 (%7)
Duygu-düşünce	20 (%8)	4 (%4)	-	24 (%5)
Nicelik	5 (%2)	6 (%6)	6 (%5)	17 (%4)
Dil-edebiyat	17 (%7)	-	-	17 (%4)
Bazı soyut kavramlar	30 (%12)	11 (%11)	-	41 (%8)
Görevli kelimeler	5 (%2)	2 (%2)	3 (%2)	10 (%2)

Arapça alıntılarının yoğunluk gösterdiği alanlar özel adlar ve din olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapçayla ilgili olarak dikkat çeken diğer bir nokta farklı oranlarda da olsa her alana ait Arapça alıntılarının bilmecelerde kullanılmasıdır. Zaman, ölüm, duygu, düşünce vb felsefi kavramlarla ilgili alıntılarda da Arapçanın öne çıktığı ifade edilebilir.

Farsça ise daha çok maddî kültür öğeleri ile ilgili verintilere sahiptir. İnsan ve mekan süslemeleri, doğa, örgütlenme, tarım bu dilden yapılan alıntılarının öne çıktığı alanlardır. Farsça listedeki başlıkların büyük çoğunluğuna ait verintilere sahiptir. Modern teknoloji ve dil ile ilgili alanlarda Farsçadan bilmecelere geçmiş herhangi bir kelime tespit edilememiştir.

Rusçanın insan ve mekan süslemeleri ile modern teknoloji alanlarındaki verintileri dikkat çekmektedir. Teknolojik alıntılarda

Rusçanın diğer dillere göre büyük ağırlık taşıdığı görülmektedir. Bilmecelerde Rusçadan geçmiş pek çok özel isim de yer almıştır.

Alıntılanan kelimelerin hemen hepsi anlamlı kelimelerdir. Görevli kelimeler (edat, bağlaç vb.) çok düşük bir oranda kalmıştır. Anlamlı kelimeler içerisinde de özel adların büyük bir bölüm oluşturduğu görülmektedir. Sayıca en az alıntı yapılan alan ise, iş ve mesleklerdir.

KAYNAKLAR

- ARONOFF, M. – J. Rees-Miller (ed) *The Handbook of Linguistics*. Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online, 2002.
http://www.blackwellreference.com/subscriber/book?id=g9781405102520_9781405102520.
- BUSSMANN, H., *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (çev G. Trauth-K. Kazzazi). Routledge, London, 2006.
- CHAMBERS, J. K. – P. Trudgill – N. Schilling-Estes (ed), *The Handbook of Language Variation and Change*, Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online, 2003.
http://www.blackwellreference.com/subscriber/book?id=g9781405116923_9781405116923.
- CAMPBELL, L. – M. J. Mixco (ed.), *A Glossary of Historical Linguistics*, Edinburgh Uni. Pres, Edinburgh, 2007.
- CRYSTAL, D., *Dillerin Katli* (çev G. Cansız), Profil Yay., İstanbul, 2007.
- CRYSTAL, D., *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2008.
- DAWLETŞHİN, T. - I. Dawletschin - S. Tezcan, *Tatarisch-Deutsches Wörterbuch*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1989.
- DEVELİ, H., "Türkiye Türkçesi ile Tatarca Arasındaki Ses Denklikleri Üzerine", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXVII, 1997, s. 73-99.
- EHMETİYANOV, R., *Tatar Télienñ Kıskaçı Tarihiy-Etimologik Süzlégé*, Tat. Kit. Neş., Kazan, 2001.
- HAMZİN, K. Z.- M. Mahmutov - G. Sayfullin, *Garepçe-Tatarça-Rusça Alınmalar Süzlégé (Tatar Edebiyatında Kullanılan Garep hem Farsı Süzleré)*, Tat. Kit. Neş., Kazan, 1965.
- HAUGEN, E., "The Analysis of Linguistic Borrowing", *Language*. 26. C., No. 2, Apr. - Jun., 1950, s. 210-231.
- İSENBET, N., *Tatar Halık Tabışmakları*, Tat. Kit. Neş., Kazan, 1970.
- JOHANSON, L., *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (çev. N. Demir), TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- JOSEPH B.- R. Janda, *Handbook of Historical Linguistics*, Blackwell Publishing, Malden-Oxford-Berlin, 2003.
- KARAAĞAÇ, G., *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2002.
- MAHMUTOV, H., *Tatar Halik İcatı, Tabışmaklar*, Kazan, 1977.

- MALMKJÆR, K. (ed.), *The Linguistics Encyclopedia*, Routledge, London & New York, 2002.
- MÖGTESİMOVA, G. R., "Tabışmaklardagı Rus-Evropa Alınmalarına Tematik Analiz", *Fonniy Yazmalar*, Kazan Devlet Üniversitesi, Kazan, 2007, s. 314-317.
- ÖNER, M , "İslah Edilmiş Arap Alfabeti ve Huca Bedii'nin Derlediği Tatar Ata Sözleri", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, X C., "Üzbek Bayçura Özel Sayısı", İzmir, 2001, s. 213-313
- POPPE, N., *Tatar Manual (Descriptive Grammar and Texts with a Tatar-English Glossary)*, Indiana University Press., Bloomington, 1965.
- RADFORD, A.(vd), *Linguistics: An Introduction*, Cambridge UP, Cambridge, 1999.
- SAFİULLİNA, F. S., *Bazoviy Tatarsko-Russkiy i Russko-Tatarskiy Slovar*, TaRİH, Kazan, 2000.
- SAFİULLİNA, F. S., *Karmannıy Tatarsko-Russkiy i Russko-Tatarskiy Slovar*, TaRİH, Kazan, 2001.
- STRAZNY, P. (ed), *Encyclopedia of Linguistics*, 2 C., Fitzroy Dearborn, New York, 2005.
- SÜLEYMANOĞLU YENİSOY, H., *Tarih Boyunca Slav - Türk Dil İlişkileri. Türkçede ve Öteki Türk Lehçelerinde Slav Leksik Unsurları*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
- ŞAHİN, E., *Yurt Konulu Tatar Cırları*, Ankara,: TDK Yayınları, 1999.
- Tatar Télienñ Añlatmalı Süzlégé* 3 C., Tat. Kit. Neş., Kazan, 1977-1981.
- TRASK, R.L., *Key Concepts in Language and Linguistics*, Routledge, London, 1999.
- URMANÇÉ, F., *Tatar Halık İcatı*, Kazan, 2002.